

Amb el canvi de president, els Estats Units no tan sols acomiaden George W. Bush, sinó que tanquen l'era del neoconservadorisme i la desregulació del mercat que inicià Ronald Reagan. Barack Obama té ara davant el repte de transformar les línies econòmiques i socials que han guiat la Casa Blanca les tres darreres dècades.

El segon adéu a Ronald Reagan

El 5 de juny del 2004, Ronald Reagan, el quadragèsim president dels Estats Units, morí a casa seua, a Los Angeles. Els Estats Units deien adéu a qui ha estat considerat el president més popular de la segona meitat del segle XX, l'home que va pronosticar en arribar a la Casa Blanca una nova albada per a Amèrica. El *Gran Comunicador*, com l'havia anomenat la premsa durant el seu període de president (1981-1989), se n'anava deixant darrere una plèiade d'hagiògrafs que es van encarregar de destacar el seu paper en la desintegració de l'URSS i la bonesa de les seues polítiques.

Però si la mort física de Reagan va ser el juny de 2004, la seua mort simbòlica no ha arribat fins quatre anys més tard. La victòria del demòcrata Barack Obama, quan només feia unes poques

setmanes que havíem assistit a una hecatombe econòmica d'abast mundial provocada pel model que l'administració Reagan va propugnar, fa pensar que s'ha escrit el punt final de la *revolució conservadora*. La magnitud de la crisi (una crisi *sistèmica*, com han assenyalat molts analistes), no pot abordar-se amb retocs cosmètics i demana, per contra, un canvi profund dels criteris que han guiat el model econòmic i social de les tres darreres dècades. Ha estat precisament aqueix anhel de canvi, que ha inclinat la balança electoral a favor d'Obama. *Canvi* ha estat la paraula més repetida en els discursos electorals i és la promesa a què tots els votants s'han aferrat per donar la confiança al primer president negre de la història dels Estats Units.

El repte que encara Obama és gegantí. La seua victòria no es fruit de la

coincidència, sinó, sobretot, producte d'una crisi del model reaganianà, econòmica, social i política. Ara no es tracta només de corregir els malencerts de Bush, sinó de girar full a un model econòmic ultraliberal i una política exterior bel·ligerant que Reagan va aplicar i que els neoconservadors han continuat durant quasi trenta anys. Es tracta, en definitiva, de recuperar l'estat com a garant de la igualtat i recuperar l'autoritat moral davant la comunitat internacional.

Liquidar l'estat. Aconseguir-ho no resultarà fàcil. La revolució conservadora de la dècada dels 80 promoguda per Margaret Thatcher i Ronald Reagan a banda i banda de l'Atlàntic no va ser una simple idea enginyosa, sinó un nou esquema econòmic, social i polític amb voluntat de permanència.

Ronald Reagan va morir el juny de 2004. Milers de nord-americans van manifestar la seua consternació.

La facilitat amb què el nou paradigma va ser assumit només l'expliquen les debilitats que arrossegaven tots dos països. Així doncs, a la Gran Bretanya, la crisi desfermada per l'augment dels preus del petroli havia posat en qüestió el paper de l'estat i havia instaurat un cert malestar entre l'opinió pública. En aquest context de desànim i confusió, va sorgir amb força la veu de Thatcher. Amb un discurs que criticava el pacte entre socialdemòcrates i demòcrata-cristians per a mantenir intacte el paper regulador de l'estat; que animava a posar fi a les cues de *pidolaires*; i que qüestionava la burocratització dels serveis socials, Thatcher va poder seduir la majoria de l'electorat.

D'una altra banda, Reagan es va servir de la seua capacitat comunicativa per tornar a il·lusionar una opinió pública desmoralitzada. Reagan va arribar a la Casa Blanca quan el prestigi de la presidència tenia el nivell més baix des de Dwight Eisenhower. Els nord-americans havien encadenat

l'assassinat del president John Kennedy, la renúncia de Lyndon Johnson a presentar-se a un segon mandat pel fracàs al Vietnam, la dimissió de Richard Nixon pel cas Watergate i la humiliació de l'anomenada *crisi dels ostatges* a l'Iran que va fulminar la presidència de Jimmy Carter. Reagan no tan sols simbolitzava la regeneració dels republicans sinó de tota la societat. Aquest ex-locutor de ràdio, ex-actor de tercera fila i ex-governador de Califòrnia es va presentar amb un missatge optimista que prometia una "nova albada" per a Amèrica. La seua telegènia, la manera simple d'explicar les coses (va ser ell qui va identificar l'URSS com l'*evil empire* -'imperi maligne'-, que anys més tard recuperà Bush per al seu *eix del mal*) i la capacitat d'identificar-se amb el nord-americà mitjà li van valer la victòria electoral l'any 1981.

Com el repte d'Obama ara, el de Reagan era immens. El nou president, inspirat en les tesis d'economistes com Milton Friedman i Friedrich Von Hayek, volia liquidar les línies mestres que havien guiat la política americana el darrer mig segle. Es tractava de despatxar el New Deal de Franklin Delano Roosevelt, que després havia trobat continuïtat en la Great Society de Johnson. Per a fer-ho, calia desballestar les ferramentes sobre les quals el pensament liberal (socialdemòcrata) nord-americà havia recolzat el seu èxit des de la Segona Guerra Mundial: l'ús de la política fiscal per a assegurar l'adequació de la demanda social; l'esforç per a redistribuir la riquesa a fi de garantir uns mínims als més desfavorits; o la regulació de sectors estratègics. "L'estat" era "el problema, no la solució", va dir Reagan, que va convertir aquesta frase en el *sancta sanctorum* del pensament neoliberal.

Reagan va trencar els consensos socials aconseguits després de la Segona Guerra Mundial

Cap a la "revolució conservadora". La transcendència del que proposaven Thatcher i Reagan no era menor. La *revolució conservadora* que plantejaven va implicar una ruptura decisiva amb les tradicions de l'acord social de la postguerra basada en el keynesianisme econòmic, l'extensió de les llibertats polítiques i l'estat com a garant del benestar social. Contra tot això, proposaven una forta baixada d'impostos, l'augment de la despesa militar, la desregulació del mercat i el desmantellament de les polítiques socials. La maquinària ultraliberal s'havia engegat empena per la força d'un exèrcit amb corbata que, amb el nom d'ultraliberals, coparen el debat per convertir els seus postulats en una mena de pensament únic. Serveis d'estudis, organismes internacionals, departament universitaris... s'impregnaren d'un nou dogma que no deixava espai a la dissidència.

La primera etapa de la revolució conservadora va ser sobretot, a parer dels especialistes, merament economicista. Els governs dels Estats Units i del Regne Unit van escarrassar-se a aprimar l'estat a través de la desregulació i les privatitzacions. El repte consistia a fer costat a les classes mitjanes per tenir el vist-i-plau per a les transformacions que proposaven. Per aconseguir-ho, van escampar la idea que les demandes dels sindicats, els assalariats i els marginats resultaven incompatibles amb els objectius de la racionalitat econòmica i, per tant, de l'interès de tots. A la Gran Bretanya, aquesta ideologia es va traduir en un brutal enfrontament entre el govern i els sindicats, especialment el miner, que es va resoldre amb una derrota sense matisos per als sindicats. Thatcher també va desmantellar l'Institut Nacional de Salut, operació de la qual avui continuen ressentint-se els serveis públics sanitaris, i va privatitzar nombroses empreses públiques, algunes de les quals van anar parar a mans de persones pròximes al govern *tory*. En l'animadversió per tot allò que sonarà a *públic* o *estatal*, va carregar també contra metges i més col·lectius que, a parer seu, gaudien de *privilegis* intolerables. A més, considerava que era negatiu *consentir* la

Margaret Thatcher

George H. W. Bush

Bill Clinton

Alan Greenspan

gent i *malaltís* angoixar-se pel destí del graó social per sota del propi.

A l'altre costat de l'Atlàntic, Reagan va reblar un enorme èxit en situar els impostos al centre del debat públic, en detriment d'elements –com ara el desenvolupament social o la qualitat de l'estat de benestar– que havien estat essencials els decennis anteriors. El seu programa econòmic va consistir a reduir d'un 25% l'impost de la renda; disminuir la inflació; abaixar les taxes d'interès; incrementar desproporcionadament la despesa militar per fer front a l'*enemic comunista*; i liberalitzar el comerç. L'abast transformador d'aquestes mesures van portar premsa i analistes a batejar aquella política econòmica amb el nom de *Reaganomics*. El resultat de tot plegat va ser un augment del dèficit pressupostari que, al final del seu mandat, pujava a 175.000 milions de dòlars.

El necessari enemic exterior. Internacionalment, Reagan va passar a la història com el president que va fer les passes més decisives per a propiciar el desmembrament de la Unió Soviètica. La debilitat de l'estat comunista va servir a l'administració nord-americana per a construir una hegemonia que durant els anys següents no trobà

contestació i deixà les mans lliures per a una política exterior basada en la unilateralitat. Reagan va ser, de fet, el president que, de la plaça Roja estant, va proclamar el final de la guerra freda. Allò que no havia acabat, per contra, eren les intervencions nord-americanes per tot el món i l'ús implacable de la diplomàcia dels Estats Units per a promoure els interessos del capital nord-americà arreu. Per aconseguir l'adhesió dels seus conciutadans, Reagan, com després George W. Bush, es va proveir d'un argumentari basat en la dicotomia bons-dolents i en l'apel·lació a una *claredat moral* que havia de guiar l'acció de govern tant dins les seues fronteres com fora. D'aqueixa *claredat moral*, cal dir-ho, va sorgir la seua cobertura als grups islamistes de l'Afganistan, el suport a Saddam Hussein o una desastrosa política envers l'Amèrica Llatina.

Els parèntesis de Clinton i Blair. A Reagan i a Thatcher els van succeir, respectivament, George Bush i John Major. Tots dos es van limitar a imprimir una empremta particular en les administracions respectives, sense revisar, però, les línies mestres que els seus successors els havien marcat. Foren, doncs, anys de con-

solidació del liberalisme a ultrança i d'hegemonia del pensament conservador. En aquest context, l'arribada al poder del demòcrata Bill Clinton i del laborista Tony Blair no féu sinó confirmar el profund arrelament que el menyspreu cap a l'estat i l'auge del mercat havia aconseguit en poc més d'un decenni.

Ni l'un ni l'altre no es van atrevir a canviar els vectors fonamentals del conservadorisme. Van optar, per contra, per revestir d'un cert esquerranisme polítiques pròpies de la dreta. Fou l'època de l'ascens de la tercera via a Downing Street i de l'impuls d'un reaganisme de rostre humà a la Casa Blanca. Clinton mateix va proclamar en iniciar el seu mandat "el final dels dies de l'estat gran". Alguns es van apressar a apuntar-se a la tesi del *final de les ideologies* sobre la qual Daniel Bell havia teoritzat el 1960.

De Reagan als 'neocons'. Els ideòlegs de la revolució conservadora no van desapropiar la pròrroga que les victòries de Clinton i Blair els va oferir. Ho aprofitaren per rearmar-se, perfeccionar la seua doctrina des dels seus *think-tanks* i copar llocs d'influència des d'on propagaren un ideari que quedà plasmats a *Projecte per a un nou segle americà*. Havien nascut els neoconservadors, els portadors d'un corrent de pensament en què la ideologia ultraliberal i el gust per fer negoci anaven indefectiblement lligats. Una volta rearmats, només calia tornar a la Casa Blanca. En George W. Bush van veure l'home que els podria tor-

La revolució conservadora de Thatcher i Reagan no fou una simple idea enginyosa, sinó un nou esquema polític, social i econòmic amb voluntat de permanència

Donald Rumsfeld

Dick Cheney

George W. Bush

nar a encimbellar fins a les més altes cotes de poder. Alguns dels noms que van assumir responsabilitats durant l'administració Bush, de fet, havien iniciat la trajectòria en l'etapa Reagan i alguns altres havien abraçat amb

entusiasme els seus plantejaments. El secretari de defensa Donald Rumsfeld, un dels màxims instigadors de la segona guerra contra l'Iraq, va ser enviat al Pròxim Orient durant l'etapa Reagan (etapa durant la qual va mantenir unes

magnífiques relacions amb Saddam Husein) i va ser un dels articuladors de la *guerra de les galàxies*. L'assessor de Bush Richard Pele va exercir de cap del Pentàgon amb Reagan, on el van conèixer amb l'apel·latiu de *Príncep de les tenebres*. Paul Wolfowitz fou ambaixador d'Indonèsia amb Reagan. Caldria afegir-hi uns altres noms com Dick Cheney, John Ascroft, Bill Kristol o Robert Cagan. Tots van conformar una camarilla fins avui hegemònica a la Casa Blanca. No resulta menys significatiu que Ronald Reagan nomenara president de la Reserva Federal Alan Greenspan i que aquest romanguera en el càrrec a l'administració de George W. Bush, després de dinou anys d'exercici.

El xoc que per a la societat nord-americana va significar l'11S va servir als neoconservadors per a desplegar la seua política unilateralista en el pla internacional i per a aprofundir encara més la desregulació de les finances. Durant els vuit anys de presidència de George W. Bush —que molts han considerat nèt polític de Reagan, més que no pas fill polític del seu pare biològic—, els neocons van rebre l'oportunitat de demostrar que el model que els havia deixat Reagan no era *un* model, sinó *el* model. Siga perquè el model tenia defectes insuperables o perquè els seus deixebles no l'han sabut posar en pràctica, avui l'era Reagan sembla liquidada. La virulència de la crisi financera, l'animadversió que els Estats Units s'ha guanyat a mig món i el desànim regnant entre una part important de l'opinió pública nord-americana han col·locat els Estats Units en un complicat atzucac al qual ha estat empès per l'hegemonia del neoconservadorisme. Per totes aqueixes raons, la setmana passada els votants van optar pel *canvi*. Qui haurà de comandar aquest *canvi* serà Barack Obama, un jove demòcrata negre que, com Reagan, ha despertat un entusiasme aclaparador entre capes socials que fins ara s'havien sentit excloses del sistema. Potser serà a ell que correspondrà de presenciar la “nova albadia per a Amèrica” pronosticada per Reagan.

Violeta Tena

Jubilant Friedman i Hayek

Milton Friedman (Nova York, 1912 - San Francisco, 2006) i Friedrich Von Hayek (Viena, 1899 - Friburg, 1992), van ser font d'inspiració per a Margaret Thatcher i Ronald Reagan. D'aquests dos opositors a les teories de Keynes —que promulgava la intervenció fiscal com a motor de creixement— van sortir algunes de les línies mestres sobre les quals s'ha assentat el capitalisme salvatge i la desregulació del mercat que han portat a l'actual caos financer. Des dels seus llocs d'assessor econòmic de Reagan i de col·laborador de Thatcher, Friedman va inculcar-los els principis pels quals havia rebut el 1976 el premi Nobel d'economia. Qui ha estat considerat el màxim exponent de l'anomenada Escola de Chicago va apostar per un creixement moderat i constant de la massa monetària com a mitjà per a resoldre els problemes de l'economia i possibilitar un creixement econòmic sense inflació. Per una altra banda, Von Hayek es va oposar frontalment a Keynes, tot argumentat que l'economia és massa complexa per a pretendre organitzar-la, argument que li servia tant per a desacreditar el marxisme dels soviètics com per a oposar-se al New Deal de Roosevelt. En aquesta línia, defensava una concepció mínima de l'estat. La noció de *justícia social* dissimulava, a parer seu, la protecció dels interessos corporatius de la classe mitjana. Proposava, per contra, de disminuir els programes per a combatre la desocupació; eliminar les subvencions a l'habitatge; privatitzar; reduir les despeses en seguretat social; i limitar el poder sindical. Les seues aportacions al camp de l'economia li van valer el premi Nobel d'economia el 1974.

Friedrich Von Hayek

Milton Friedman